

การเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพ

ปกากะเอยภาคเหนือตอนบน*

THE POLITICS OF CULTURAL RIGHTS FOR PROTECTING WAYS OF LIFE OF PGAZ K'NYAU IN THE UPPER PART OF THE NORTH

พร้อมพล สัมพันธ์โน

Promphol Samphanthano

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ

Piyaluk Potiwan

กฤษฎา บุญชัย

Kritsada Boonchai

สมาคมปกากะเอยเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม(ป.พล)

The Pgaz K'Nyau association for Social and Environmentalevelopment (PASED), Thailand

E-mail: promphols@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายของสิทธิทางวัฒนธรรม เพื่อการต่อสู้ ต่อรอง เจริญ การอนุรักษ์วิถีดำรงชีพ 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการกลไกภาครัฐในการตอบโต้การเคลื่อนไหวและสิทธิทางวัฒนธรรมของปกากะเอย 3) เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์วิถีดำรงชีพปกากะเอย จากการจัดการฐานทรัพยากรรูปแบบแนวใหม่ร่วมกับภาครัฐ ผู้ให้ข้อมูลหลัก 6 กลุ่ม ประกอบไปด้วย ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเดือดร้อนจากนโยบายรัฐบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกอบต, ผู้นำชุมชนธรรมชาติทางจิตวิญญาณในชุมชน, หัวหน้าองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานด้านฐานทรัพยากร, ผู้นำจิตวิญญาณทางศาสนาพระสงฆ์และผู้นำคริสต์ศาสนาจารย์ จำนวน 32 คน ผู้นำองค์กรภาครัฐ, และนักวิชาการศูนย์ชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 8 คน รวม 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูล จึงใช้แนวทางแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล จาก 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การเข้าร่วมเวทีทางวิชาการและองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน 3) การสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ 4) การสนทนากลุ่ม เป็นรายบุคคล เป็นรายกลุ่ม นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปโดยอธิบายความ

* Received 16 July 2019; Revised 15 September 2019; Accepted 16 September 2019

ผลการวิจัยพบว่า

สิทธิทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงฐานทรัพยากร การเคารพ ธรรมชาติ การเคารพผู้อื่นมีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน การเคลื่อนไหวสิทธิทาง วัฒนธรรมเพื่อการต่อสู้ ต่อรอง ตอบโต้กับการปฏิบัติการกลไกในภาครัฐ มีข้อเด่นแนวคิดนี้คือ เป็นการประสานเชื่อมต่อกับภาครัฐได้ดี เพราะมีการประนีประนอม ด้วยถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันได้ สูงและปราศจากความรุนแรง จึงเป็นทางเลือกการจัดการฐานทรัพยากร มิติสิทธิทางวัฒนธรรม ป้องกัน ดูแล คุ้มครองสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากป่า มี กฎระเบียบหมู่บ้าน มีขอบเขตที่ทำกินที่ชัดเจน โดยการจับพิกัด ด้วย GPS มีขอบเขตป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน มีรายละเอียดของเจ้าของแปลง ป้องกันการบุกรุกป่าใหม่ ลดความขัดแย้งเพิ่มความร่วมมือป้องกันที่ดินถูกเปลี่ยนมือไปสู่บุคคลภายนอกได้ดีกว่า ส่วนข้อจำกัดแนวคิดนี้คือทางนโยบายของรัฐยังไม่เข้าใจและนำไปปฏิบัติในเชิงนโยบาย

คำสำคัญ: การเมือง, สิทธิทางวัฒนธรรม, การปกป้องวิถีดำรงชีพปกาเอะญอ

Abstract

The purposes of the research were 1) to study the process for creating meanings and understanding of cultural rights for fighting, negotiating, and preserving the ways of life of Pgaz K'Nyau tribe, 2) to investigate the operating mechanism of the government sections for the movement and cultural rights of Pgaz K'Nyau tribe and to analyze the impacts of new management model of the government sections for natural resource management on the movements for protecting the ways of life of Pgaz K'Nyau tribe. The primary data was collected by an interview form from forty key informants. The informants consisted of people who got the influence from the implementation of the government policies, village headmen, sub-district headmen, chief executives of the Sub-district Administrative Organizations, spiritual leaders and leaders of the Christian pastor, leaders of public organizations and specialists in racism development center of Chiang Mai University. The secondary data was collected from 1) in-depth interview, 2) attending the academic seminars and observing the public sector networks in the research areas, 3) observation, 4) focus group discussion. The data were analyzed, synthesized and concluded by descriptive research method.

Findings were as follows:

The research study showed that the cultural rights were a basic participatory strategy for the Pgaz K’Nyau to access the natural resources, obey the regulations and accept other equal rights. Additionally, the movements were their cultural rights for negotiating with the government sections. The study indicated that the strength of their movements was an important strategy for communicating, understanding and negotiating between the Pgaz K’Nyau and the government sections for conflict management. The movements were basic and important strategies and cultural rights for protecting and utilizing the natural resources of the Pgaz K’Nyau. They followed the regulations strictly to protect the community forest, farming areas, housing zone, and forestry plantation. Lastly, GPS was a new necessary system employed by the Pgaz K’Nyau for solving deforestation, conflict management and building the participations. However, the study revealed that the Pgaz K’Nyau have not understood the government policies and practical guidelines precisely.

Keywords: Politics, Cultural Rights, Protecting Ways of Life Pgaz K’Nyau

บทนำ

ปกากะญอในประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้น 448,194 คน จาก 68 อำเภอ 214 ตำบล 1,897 หมู่บ้าน นับว่ามากที่สุดของในบรรดาชนเผ่าอื่นในประเทศไทย โดยการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ทางจิตวิญญาณ กระจายตัวอยู่ใน 15 จังหวัดคือ จังหวัดเชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ กำแพงเพชร สุโขทัย กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี อุทัยธานี (ศูนย์พัฒนาสงเคราะห์และชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่, 2545) ปกากะญอในภาคเหนือตอนบน ได้เผชิญกับปัญหาวิกฤติต่อวิถีการดำรงชีพ กระทบวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ประกาศพระราชบัญญัติป่าไม้แห่งชาติ ปีพ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพรรณพืช ปี พ.ศ. 2504 และกรมป่าไม้ ได้ประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ปีพ.ศ.2507 ทับที่อยู่อาศัยที่ดินที่ทำกิน และพื้นที่จิตวิญญาณ ต่อมาปี พ.ศ. 2528 คณะรัฐมนตรีมีมติ กำหนดเป็นคุณภาพลุ่มน้ำชั้น1A ชั้น1B และลุ่มน้ำชั้น 2 3 4 ชุมชนปกากะญอในภาคเหนือกลายเป็นผู้กระทำความผิดกฎหมายต่อพรบ. และมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องดังกล่าวทันที ในปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมากรมป่าไม้เริ่มมีแผนการอพยพย้ายชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าและหลายบ้านและถูกดำเนินคดีจำนวนมาก ขอบุกกรุกป่า (คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ภาคเหนือ

(กป.อพช.เหนือ), 2552) ปี พ.ศ. 2541 มติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 หรือชาวบ้านบ้านเรียกว่า มติวังน้ำเขียว ให้พิสูจนสิทธิในที่ดิน โดยการใช้แผนที่ภาพถ่ายออร์โธรีปี 2545 ได้กำหนดความสูงความลาดชัน กำหนดระยะปี จึงส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีพปกากะเกะญอ โดยเฉพาะการทำไร่หมุนเวียน ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา มีการรัฐประหารของ คสช. มีการออกประกาศ/คำสั่งต่างๆ และการบังคับใช้กฎหมายมาอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น ประกาศ/ คำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 64/ และ 66/2557 เรื่องการกำหนดนโยบาย ทวงคืนผืนป่า หรือกรณี คดี ปุคออี แห่งอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาง จังหวัดเพชรบุรี หรือมติคณะรัฐมนตรี 26 พฤศจิกายน 2561 มีแนวทางแก้ไขปัญหาให้กับผู้ยากไร้ ที่อยู่อาศัย ที่ดินที่ทำกิน ในเขตป่าทุกประเภท ความเป็นจริงปกากะเกะญอยังถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และต้นน้ำลำธาร โดยทำไร่เลื่อนลอย แต่ความจริงทำไร่หมุนเวียนไม่ได้ทำไร่เลื่อนลอย และชุมชนจำนวนหนึ่งหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชพันธะสัญญาคือปลูกข้าวโพดสัตว์เลี้ยง จนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคือ ดิน น้ำ ป่าถูกทำลายและเสื่อมโทรม อาทิเช่น อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้เกิดปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ในขณะที่คนไทยพื้นราบบุกรุก แฝว่กลาง จับจองทำการเกษตรเชิงเดี่ยวโดยการปลูกข้าวโพด มีการซื้อขายเปลี่ยนมือโดยไม่มีเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน อาทิเช่น สทก. สปก. คพช. มีการปรับเปลี่ยนพืชเพื่อการค้ามากขึ้น สถานการณ์ปัจจุบันมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มมากยิ่งขึ้น จึงมีผลกระทบก่อให้เกิดระบบนิเวศเสื่อมโทรมลง ขาดความสมดุลในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ (คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558) จึงเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมโดยรวมและมีแนวโน้มของปัญหาจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เพราะว่าในภาคเหนือตอนบน มีภูมิศาสตร์ทางกายภาพทางที่ดินมีความเหมาะสมกับการเกษตร ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำมีความไม่เป็นธรรม คนรวยร้อยละ 10 มีที่ดินร้อยละ 90 ปีพ.ศ. 2547 พบว่า คนจนและเกษตรกรรายย่อย มาขึ้นทะเบียนเพื่อขอรับการช่วยเหลือด้านที่ดินทั้งสิ้น 4,800,000 ราย ผ่านการคัดกรองโดยใช้เกณฑ์รายได้ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปี และยืนยันต้องการความช่วยเหลือจำนวน 2,217,546 ราย จำแนกเป็นไม่มีที่ดิน ทำกิน จำนวน 889,022 ราย มีที่ดินที่ทำกินแต่ไม่เพียงพอ จำนวน 517,263 ราย มีที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์อีก 811,279 ราย (ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน, 2549) จึงมีปัญหากับประชากรทำการเกษตรรายย่อยเป็นคนจนเกือบ 5 ล้านคนมีปัญหากับที่ดินที่ทำกินและไม่มีที่ดินที่ทำกินของตนเอง ขณะที่คนรวย นายทุน ร้อยละ 10 ถือครองทรัพยากรร้อยละ 90 มีความขัดแย้งเรื่องคนกับทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาดังกล่าวปกากะเกะญอจึงใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดำรงชีพในรูปแบบผสมผสานกับทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมสามารถกล่าวได้ว่าความมั่นใจที่มีต่อความมั่นคงของชีวิตของชุมชนชาวปกากะเกะญอและผืนป่า ไม่อาจจะแยกส่วน

ออกจากกันได้ เพราะ “ป่า” ปกาเกอญอถือได้ว่าเป็นทั้งชีวิตและวิญญาณ มีความผูกพันและเป็นแบบแผนที่ได้กล่าวมา จึงชี้ให้เห็นว่า การทำมาหากินในเขตพื้นที่ป่านั้น ไม่ได้หมายความว่า เป็นการแสดงอำนาจเหนือรัฐหรือบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่า แต่เป็นเรื่องการเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพใช้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการอธิบายตนเอง นอกจากนี้แล้วยังมีคณกลุ่มอื่นที่พยายามแสวงหาความมั่นคงต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตเช่นกัน อาทิเช่น ชาวไท-ยวน ล้านนา หากครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้านเผชิญกับความอดอยาก ความยากจน เผชิญกับอำนาจไม่เป็นธรรม ทั้งอำนาจรัฐและอำนาจผู้มีอิทธิพล หัวหน้าครอบครัวจะตัดสินใจฝากชีวิตตนเองและครอบครัวไว้กับป่าคืออพยพเข้าไปอาศัยอยู่กับป่า พื้นที่ป่าในทัศนะของชาวบ้านจึงต้องปลอดอำนาจบ้านเมืองและสามารถเลี้ยงดูชีวิตและครอบครัวได้ ตัวอย่างกรณีชาวบ้านป่าเหมี้ยงซึ่งเก็บใบชาป่าหรือ”เหมี้ยง” ไปขายเพื่อยังชีพความเป็นจริงแล้วการดำรงวิถีชีวิตในเขตป่าเหมี้ยง จึงเป็นการเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในการแสวงหาความมั่นคงต่อความมั่นคงของชีวิตและครอบครัว (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546)

ในภาครวมแล้วประเทศไทยยังพบปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรมในการถือครองที่ดินโดยรัฐไม่อาจจะให้ที่ดินและช่วยเหลือเกษตรกรให้มีสิทธิในที่ดินได้อย่างเท่าเทียมกันทั่วถึงและเป็นธรรมได้ ที่ดินทำกินถึงเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพของเกษตรกรรวมพวกเขาถือว่า “ที่ดินคือชีวิต ที่ดิน คือสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน” ปัจจุบันปรากฏว่าเกษตรกรรวมทั่วประเทศ จำนวน 28 ล้านคน มีที่ดินเฉลี่ยคนละไม่ถึงไร่โดยที่ดินส่วนใหญ่ได้กระจุกตัวอยู่ในมือของนายทุนและนักการเมืองเพียงไม่กี่ตระกูล จากการศึกษา สํารวจและเก็บข้อมูลการถือครองที่ดินในประเทศไทย สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ กรมที่ดิน พบว่าตระกูลดังที่ ถือหุ้นรายใหญ่ที่สุดในประเทศไทยเช่น ตระกูล สิริวัฒนาภักดี มีที่ดินมากถึงจำนวน 630,000 ไร่ ที่ดินแปลงใหญ่ อยู่ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ประมาณ 12,000 ไร่ และในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกประมาณ 15,000 ไร่ ตระกูลเจียรนวนนท์ มีที่ดินจำนวนไม่น้อยกว่า 200,00 ไร่ ที่ดินแปลงใหญ่อยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 10,000 ไร่ บมจ.สหอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์ม ผู้ดำเนินธุรกิจด้านน้ำมันปาล์ม รายใหญ่ในภาคใต้ ถือครองที่ดินราว 44,400 ไร่ ตระกูลมาสินนท์ จำนวน 10,000 ไร่ เป็นต้น (ข่าวอสังหาริมทรัพย์, 2558) กลุ่มคนเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีที่ดินมากเกินความจำเป็นเท่านั้น แต่ยังปล่อยให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์จากที่ดิน ก่อให้เกิดไฟป่าเป็นที่มาหมอกควันและเป็นการกระจุกตัวของการถือครองที่ดินตกอยู่กับคนบางกลุ่มในขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะคนยากจนและเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินถือครองหรือไม่มีโอกาสในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดิน อีกทั้งยังพบว่าปัญหาการใช้ระบบการผลิตแบบเกษตรพันธะสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกรโดยรัฐได้เปิดโอกาสให้บริษัททางการเกษตรรายใหญ่ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพียงไม่กี่รายสามารถครอบครองปัจจัยการผลิตรวมทั้ง

ครอบครัวที่ดินรายใหญ่จำนวนมากส่งผลกระทบต่อเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน กลับกลายเป็นผู้ใช้แรงงาน รับจ้างในที่ดินของบรรพบุรุษตนเอง ทั้งนี้ชุมชนหลายแห่งไม่สามารถต้านทานกระแสการขยายตัวเพื่อเศรษฐกิจของทุนนิยมเสรีใหม่ได้ ทำให้ป่าชุมชนหลายแห่งเปลี่ยนสภาพไปเป็นไร่เชิงพาณิชย์ มีปรากฏให้เห็นเป็นสภาพภูเขาหัวโล้นในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดน่านมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายและสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรองของการปกป้องวิถีดำรงชีพป่าเกาะภูเขาภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อศึกษาปฏิบัติการกลไกภาครัฐในการตอบโต้การเคลื่อนไหวและสิทธิทางวัฒนธรรมของป่าเกาะภูเขาภาคเหนือตอนบน
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพป่าเกาะภูเขาภาคเหนือตอนบน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) 6 กลุ่มประกอบไปด้วย ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเดือดร้อนจากนโยบายรัฐบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกอบต, ผู้นำชุมชนธรรมชาติทางจิตวิญญาณในชุมชน, หัวหน้าองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานด้านฐานทรัพยากร, ผู้นำ จิตวิญญาณทางศาสนาพระสงฆ์และผู้นำ คริสต์ศาสนาจารย์ จำนวน 32 คน ผู้นำองค์กรภาครัฐ, และนักวิชาการศูนย์ชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 8 คนรวม 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) เป็นรายบุคคลและเป็นรายกลุ่ม แนวทางแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ บทความ เอกสารทางวิชาการ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หนังสือวารสาร ข่าว หนังสือพิมพ์สื่อวิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ บันทึกข้อความ ข้อเขียน บทสัมภาษณ์ เอกสารเผยแพร่ ทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ แดงการณณ์ ข้อบัญญัติองค์กรองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ระเบียบกฎหมาย มติ ครม. คำสั่ง ข้อสั่งการ 2) การเข้าร่วมเวทีทางวิชาการและองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนการสังเกตการณ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) 4) การสังเกต 5) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นรายบุคคล เป็นรายกลุ่ม นำข้อมูลดังกล่าวมาจำแนกข้อมูล การจัดกลุ่มข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลแบบแผนมีความสัมพันธ์ (Pattern) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลที่ถูกต้อง (Credibility) และสรุปโดยอธิบายความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมในกระบวนการสร้างความหมาย และกระบวนการ

เคลื่อนไหวแนวใหม่ทางสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรองของการปกป้องวิถีดำรงชีพ ปกาเกอญอ เพื่อให้สังคมสาธารณะได้รับรู้เรียนรู้และเข้าใจร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรมของปกาเกอญอแนวใหม่ที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ผู้ทำการศึกษาวิจัย ได้เลือกพื้นที่ศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาล ในการประกาศอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ห้วยที่อยู่อาศัยที่ดิน ที่ทำกินและมีการทวงคืนผืน ในพื้นที่ 6 จังหวัด ประกอบด้วย 1) อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดหัดเชียงใหม่ 2) บ้านป่าก่อ อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน 3) บ้านห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 4) บ้านพะเต๊ะ ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก 5) บ้านหินลาดใน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย 6) บ้านกลาง ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ด้านเนื้อหา(Content) ศึกษาการเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในกระบวนการสร้างความหมายและสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ การ ต่อรองของการปกป้องดำรงชีพปกาเกอญอในพื้นที่สาธารณะที่มีผลต่อการรับรู้ของสังคม และศึกษาการปฏิบัติการกลไกภาครัฐในการตอบโต้การเคลื่อนไหวและสิทธิทางวัฒนธรรมของปกาเกอญอ หรือศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพ ปกาเกอญอในภาคเหนือตอนบน ตามทฤษฎีแนวคิด “วัฒนธรรม การต่อสู้ การต่อรอง”

ผลการวิจัย

การเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในกระบวนการสร้างความหมาในการต่อสู้ ต่อรองของการปกป้องวิถีดำรงชีพปกาเกอญอภาคเหนือตอนบน

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายและสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรองของการปกป้องดำรงชีพปกาเกอญอภาคเหนือตอนบน พบว่ากระบวนการสร้างความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรอง สามารถอธิบายตนเองได้ และลดความขัดแย้งเรื่องแนวเขตที่ดินที่ไม่ชัดเจนเพิ่มความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน กระบวนการเคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรม กฎจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่บังคับจิตใจโดยธรรมชาติของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นกลุ่มเครือข่าย โดยมีมีผู้นำ 2 ส่วนคือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ กับผู้นำที่มาจากกรเลือกตั้ง มีการควบคุมดูแลจัดระเบียบกันภายในกลุ่ม สามารถเรียกได้ว่าการบริหารจัดการโดยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือและพัฒนาการขึ้นมาเป็นสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและมีกติกาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้ชุมชนปกาเกอญอในภาคเหนือตอนบน สามารถเคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อการต่อรอง เจริญกับรัฐเพื่อลดประเด็นปัญหาที่มีข้อขัดแย้งเรื่องแนวเขตการใช้

ประโยชน์จากที่ดิน ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย การหาของป่าเพื่อการดำรงชีพ (กรมป่าไม้, 2560) กล่าวว่า “มติ ครม.เป็นเพียงสิ่งสมมุติเท่านั้น” การแก้ปัญหาถ้าขาดความร่วมมือกับประชาชน จะใช้กฎหมาย ใช้มติ ครม. ไม่ได้ผล ภาครัฐต้องแสวงหาความร่วมมือกันในรูปแบบกลไก ประชาธิปไตย มีพหุวัฒนธรรม ราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน NGO สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการ ร่วมมือกันสำรวจข้อมูลและจำแนกเป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ดินที่ทำกิน พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และเขตป่าไม้ได้ชัดเจน ตามรอยพระเบื้องยุคลบาท แนวพระราชดำริ วิชาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลงตัว พบว่ากรมป่าไม้เองไม่มีแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจนประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด 321 ล้านไร่ ภาครัฐได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 1,221 ป่า มีเนื้อที่ทั้งหมด 144 ล้านไร่ และได้ประกาศซ้อนทับ กันเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและวนอุทยานจำนวน 61.42 ล้านไร่ และยังประกาศ ทับซ้อน เป็นเขตป่าต้นน้ำลำธารชั้น 1 และชั้น 2 จำนวน 84.91 ล้านไร่ การประกาศพื้นที่ป่าดังกล่าวได้เกิดปัญหา ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์มาก่อน ภาครัฐได้มีการกันส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน หัวใจพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทำให้ชาวบ้านก็กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายบุกรุกทำลายป่าโดยปริยาย ทั้งที่เขายู่มาก่อนการประกาศกฎหมายป่าไม้ทุกฉบับ นักปราชญ์ปกากะญอ อาวุโส นักเคลื่อนไหวสิทธิมนุษยชนในทิศทางวัฒนธรรม กล่าวว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่ใช้อัตลักษณ์ปกากะญอ เป็นฐานการสร้างพื้นที่ทางอำนาจและความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการปกป้องวิถีดำรงชีพ เป็นวิธีการต่อสู้รูปแบบนี้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจทางนโยบายได้ง่าย แต่ปัญหาไม่ถูกการแก้ไข เพราะรัฐไม่เคยมีความจริงจังต่อปัญหาและข้อเรียกร้องของคนยากคนจนโดยเฉพาะคนในพื้นที่อยู่ก่อนประกาศในเขตป่าทุกประเภท

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปฏิบัติการกลไกภาครัฐในการตอบโต้การเคลื่อนไหวและสิทธิทางวัฒนธรรมของปกากะญอภาคเหนือตอนบน พบว่า การเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพปกากะญอในภาคเหนือตอนบน ได้เกิดกลไกคณะทำงานและการประสานงาน โดยออกประกาศจังหวัดเชียงใหม่ ลงนามโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานโครงการชุมชนปกากะญอจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ อำเภอภักดีนิคม จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีประชุมหารือกันทุก 3 เดือน (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (สำนักงานใหญ่), 2560)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพปกากะญอภาคเหนือตอนบน พบว่า การปกป้องสิทธิทางวัฒนธรรม โดยการให้ความสำคัญกับชุมชน สามารถจัดการฐานทรัพยากรในการจัดการ

ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ได้ดี ไม่ว่าจะการทำแนวกันไฟ ทำฝายภูมิปัญญาปากเกาะญอ ฝายชะลอน้ำ ตามแนวพระราชดำริ การจัดระเบียบที่ดินชุมชน จึงสอดคล้องตามที่ชุมชนต้องการ และที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เช่น โครงการจัดที่อยู่อาศัย ที่ดินที่ทำกิน ตามนโยบายของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติหรือ (คทช.) เพราะการจัดที่ดินของรัฐดังกล่าว เป็นการทวงคืน ผืนป่าในตัวเอง เป็นการเช่าที่ดินของตัวเอง 30 ปี เป็นการอนุญาตหรือผ่อนผันให้อยู่ในที่ดินตัวเอง เป็นการชั่วคราว ซึ่งขัดกับกฎจารีต วัฒนธรรม ประเพณี ปากเกาะญอ ทางออกกรณีดังกล่าว พื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา ได้ประชุมกันทำประชาคมทุกหมู่บ้านมีมติให้ชะลอ โครงการจัดที่ดิน ที่ทำกินให้กับชุมชนผู้ยากไร้ (คทช.) โดยไม่มีกำหนดและภาครัฐได้ชะลอตามข้อเสนอของชุมชน ซึ่งหมายความว่า การต่อสู้ ต่อรอง เจริญ เคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรม รัฐให้การยอมรับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นและเกิดความร่วมมือจากนายอำเภอ นายกอบต. ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 เชียงใหม่ นักวิชาการ Gistda ได้ดี แต่การแก้ไขปัญหาที่อยู่ อาศัย ที่ดินที่ทำกิน ต้องการเพียงกันเขตออกจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติและป่าสงวนแห่งชาติและหารูปแบบรับรองสิทธิหน้าหมู่ หรือสิทธิชุมชนคือที่อยู่อาศัยและที่ดินที่ทำกิน มีใบรับรองสิทธิใบเดียว เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าใหม่และการเปลี่ยนมือสู่บุคคลภายนอก และมีกติการ่วมมีการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมชุมชน แต่ปัจจุบันแม้ว่ารัฐจะมีนโยบายเกี่ยวกับการโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนในรูปแบบ คทช. จึงส่งผลกระทบต่อชุมชนปากเกาะญอ อาจกล่าวได้ว่า โครงการการจัดที่ดินทำกินให้กับชุมชน จึงส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งด้านบวกชุมชนมีที่ดินที่ทำกินถูกต้องตามกฎหมาย สามารถปลูกป่าได้ ตัดขายได้ พัฒนาคูณภาพชีวิตได้ ที่ดินตกทอดถึงลูกหลานได้ ส่วนด้านลบคือโครงการจัดที่ดินทำกินให้กับชุมชน แผลงไปด้วยการทวงคืนผืนป่า เป็นการปล้นที่ดินของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมาเป็นที่ของรัฐ ที่สำคัญที่ดินที่ได้จัดให้ชุมชน ความเป็นจริงพบว่าผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้รับอนุญาตแทนประชาชน จึงกลายเป็นการจัดโครงการที่ดินทำกินให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด ชุมชนที่ได้เป็นเพียงผู้ร่วมโครงการของจังหวัดเท่านั้น จึงไม่เกิดความเป็นธรรมในตัวของมันเองอีก โครงการดังกล่าวมีการพิสูจน์สิทธิในพื้นที่ที่ทำกินอย่างต่อเนื่องมีปรากฏภาพถ่ายเฉพาะมี 2545 เท่านั้น ไม่มีการพิสูจน์ สิทธิก่อน ปี 2545 และหลังปี 2545 เป็นลักษณะเช่าที่ดินของตัวเอง เป็นการผ่อนผัน อนุญาตให้อยู่ในที่ดินตัวเองได้คราวละ 5- 30 ปี ทั้งที่เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมอยู่ก่อนการประกาศกฎหมายป่าไม้ทุกฉบับ มีวัฒนธรรม กฎจารีต ประเพณีและสิทธิทางวัฒนธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วยจิตวิญญาณได้ดีกว่ากฎหมายด้วย ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีความกังวลกับการสูญเสียพื้นที่ดินทำกิน และการทวงคืนผืนป่า โดยกระบวนการที่ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย รัฐควรแสดงความจริงใจและมีความชัดเจนเกี่ยวกับ

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินที่ทำกินเกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีความเป็นธรรมในการจัดการการป้องกัน ดูแล ค้ำครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง การเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพภาคเกษตรภาคเหนือตอนบน ได้พบประเด็นสำคัญ ที่เป็นรูปแบบในการอยู่ร่วมกันของชุมชนโดยการใช้สิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิรัฐ สิทธิปัจเจกบุคคล และสิทธิรวม แบบการมีส่วนร่วมคือ 1) การมีส่วนร่วมของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนท่ามกลางมิติวัฒนธรรมหลากหลายที่มีสมาชิกจำนวนมากและจำเป็นต้องมีระเบียบกติกากระบวนการบังคับใช้กฎระเบียบ กฎกติกาต่าง ๆ อาทิเช่น คณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำย่อย ลุ่มน้ำสาขา คณะกรรมการสนับสนุนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สัตว์ป่าและพันธุ์พืชตำบล เป็นต้น 2) รูปแบบการบริหารจัดการร่วมระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันหลายองค์กร หลายระดับพื้นที่ และ 3) แบบการมีส่วนร่วมของปัจเจกของบุคคลจึงมีความสำคัญไม่น้อยเช่นกัน (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ, 2558) แนวทางการบริหารจัดการฐานทรัพยากรในแนวใหม่โดยใช้ฐานสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ตัวเชื่อมประสานให้มีพลังความร่วมมืออย่างมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาโดยกระบวนการและขั้นตอน สามารถมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายและสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรองของการปกป้องดำรงชีพภาคเกษตรภาคเหนือตอนบน พบว่ากระบวนการสร้างความหมายสิทธิทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ ต่อรอง สามารถอธิบายตัวเองเป็นช่องทางลดความขัดแย้งเรื่องแนวเขตที่ดินที่ไม่ชัดเจนได้เพิ่มความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันได้ดีกว่า กระบวนการเคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรมแบบการใช้ กฎจารีต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่บังคับจิตใจโดยธรรมชาติของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นกลุ่มเครือข่าย โดยมีผู้นำ 2 ส่วนคือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ กับผู้นำที่มาจากทางเลือกตั้ง มีการควบคุมดูแลจัดระเบียบกันภายในกลุ่ม สามารถเรียกได้ว่าการบริหารจัดการโดยวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือและพัฒนาการขึ้นมาเป็นสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและมี กติกาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข จึงเป็นยุทธวิธีการต่อสู้กับ อำนาจรัฐ และทุนที่เข้ามาละเมิด สิทธิชุมชน หรือ ความสัมพันธ์ทางอำนาจทางความเชื่อโดยใช้ฐานชุมชนเป็นกำลังสำคัญ (นลินี ต้นธวัชวิทย์และคณะ, 2545) จึงมีกระบวนการสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือกล่าวคือ

1. มีกระบวนการปรับความเข้าใจให้ตรงกันก่อนและร่วมกันดำเนินงานการจัดทำฐานข้อมูลทางทรัพยากรทุกมิติเพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองและพัฒนาความร่วมมือกับ

ภาครัฐ โดยมีคณะกรรมการชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรรมการร่วม

2. เมื่อชุมชนมีความเข้าใจร่วมกันตรงกันแล้ว จึงกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ข้อตกลงร่วมกันของการจัดทำแนวเขตการจัดการฐานทรัพยากรจากชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

3. จัดให้อบรมการใช้เครื่องมือ GPS ให้กับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อการสำรวจแนวเขตพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยกับแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทุกประเภท

4. ให้นำข้อมูลที่ได้จาก การจัดเก็บข้อมูล การสำรวจแนวเขตพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยกับแนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เข้าระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ GIS โดยเจ้าหน้าที่หรือสถาบันสารสนเทศทางภูมิศาสตร์

5. จัดประชุมคณะกรรมการเพื่อพิจารณาฐานข้อมูลที่น่าเข้าสู่โปรแกรม GIS จากการแผนการสำรวจการตรวจสอบข้อมูลของเจ้าของที่ดินรายบุคคลและรายแปลง มีความถูกต้องหรือไม่ และแก้ไขให้ถูกต้อง

6. จัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อให้เจ้าของแปลงที่ดินได้มีโอกาสทำการตรวจสอบที่ดินของตนเองที่เป็นรูปแปลง/รูปภาพถ่ายทางอากาศ 1:4,000 และชื่อที่อยู่หมายเลขบัตรประชาชน หากไม่ถูกต้อง ให้แก้ไข เปลี่ยนแปลงผู้ถือครองก่อน ซึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ร่วมสำรวจพิจารณาเป็นราย ๆ บุคคลไป

7. จัดประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันตรวจสอบข้อมูลอีกรอบ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความเสี่ยงและติดกับแนวเขตกันชนพื้นที่ป่าพื้นที่ยังไม่แน่ใจหรือ สงสัยเห็นแนวเขตว่า รูปแบบยังไม่ถูกต้อง อาจจะเพราะผลมาจากการจัดพิมพ์แผนที่ ให้นำข้อมูลทั้งหมดจากการสำรวจก่อนหน้านี้แล้วนำมาให้คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะทำงานที่ร่วมเดินสำรวจพิจารณาให้ความเห็นขออีกครั้ง

8. จัดประชุมประชาคมหมู่บ้านพิจารณาร่างกฎระเบียบ กติกาของหมู่บ้าน และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมทุกมิติและออกเป็นเอกสารรับรองสิทธิในการใช้ประโยชน์จากที่ดินของชุมชนในอนาคต จึงสอดคล้องวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศยามล ไกยูรวงศ์และคณะ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ศยามล ไกยูรวงศ์และคณะ, 2545)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการกลไกภาครัฐในการตอบโต้การเคลื่อนไหวและสิทธิทางวัฒนธรรมของปกากะญอภาคเหนือตอนบน พบว่า การเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพปกากะญอในภาคเหนือตอนบน ได้เกิดกลไกคณะทำงานและการประสานงาน โดยมีประกาศจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน

พ.ศ. 2561 ลงนามโดย ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานโครงการชุมชนปกาเกอะญอจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (สำนักงานใหญ่), 2560) มีกระบวนการนำไปปฏิบัติ กล่าวคือ

1. สร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชนท้องถิ่น พัฒนากลไกความร่วมมือทุกมิติทางวัฒนธรรม พัฒนางค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ อย่างมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน รับฟังความคิดเห็นระดมปัญหาและความต้องการของชุมชน จัดทำข้อเสนอการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยพื้นที่ทำกินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าไม้และพื้นที่จิตวิญญาณ สิทธิทางวัฒนธรรมตามรอยเบื้องพระยุคลบาท

2. มีการจัดทำแผนงานและข้อมูลประวัติหมู่บ้าน กฎระเบียบหมู่บ้าน ขอบเขตหมู่บ้าน ที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางจิตวิญญาณ แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าชุมชน และป่าจิตวิญญาณในมิติทางวัฒนธรรมปกาเกอะญอ โดยใช้ข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศ 1:4.000 ประกอบการดำเนินงานจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม

3. มีการรายงานผลการดำเนินงาน ต่อประธานคณะกรรมการอำนวยการโครงการชุมชนปกาเกอะญอจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายในการกำหนดแนวทางปฏิบัติเรื่องที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และพื้นที่จิตวิญญาณ สิทธิทางวัฒนธรรมตามรอยเบื้องพระยุคลบาททุก 3 เดือน

4. มีการจัดประชุมชี้แจงแนวทางและบทบาทหน้าที่คณะกรรมการอำนวยการ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 3 อาคารอำนวยการ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ มีรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ (หัวหน้างานภารกิจด้านความมั่นคง) เป็นประธานและมีการจัดประชุมชี้แจงแนวทางและบทบาทหน้าที่คณะทำงานโครงการ เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2559 ณ ห้องประชุม อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีนายอำเภอกัลยาณิวัฒนา เป็นประธานคณะทำงาน

5. ร่วมกันทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ระดับพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนา มีเนื้อที่ 402,290 ไร่ ได้สำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นรายแปลง รายบุคคล และป่าธรรมชาติ พื้นที่ พบว่า อำเภอกัลยาณิวัฒนา เนื้อที่ 402,290 ไร่ มีแปลงป้องกันพื้นที่สภาพป่าธรรมชาติมากถึง 321,953ไร่/80% มีแปลงควบคุมที่เป็นพื้นที่ทำกินมีมากถึง 72,034 ไร่/ 9,192 แปลง/4,967 คน/18.0% มีแปลงพื้นฟู 5,270 ไร่ ป่าพระราชรัฐ 4,721 ไร่ ป่าเศรษฐกิจ 549 ไร่ และจากการขยายที่ดินทำกินช่วงปี 2545 – 2554 72,034 ไร่/9,192

แปลง 4,967 คน/18% และมีแปลงปลูกป่าเร่งด่วน ที่ขยายที่ดินทำกินหลังปี 2554 จำนวน 3,033 ไร่/436 แปลง/0.8% และสามารถแยกออกเป็นรายตำบลได้ดังนี้

ตำบลบ้านจันทร์ มีแปลงป้องกันพื้นที่คงสภาพป่าธรรมชาติ 118,467 ไร่ มีแปลงควบคุมที่ทำกินก่อนปี 2545 จำนวน 15863 ไร่/ 4,034 แปลง/2,067 คน/13,4% มีแปลงปลูกป่าเร่งด่วน ที่พื้นที่ขยายที่ดินทำกินหลังปี 2554 จำนวน 512 ไร่/100 แปลง/0.4%

ตำบลแจ่มหลวง มีเนื้อที่ป่า 160,216 ไร่ พบว่า มีแปลงป้องกันสภาพป่าธรรมชาติ 135,389 ไร่/84.5% มีแปลงต้องควบคุมที่ดินทำกินก่อน ปี 2545 จำนวน 19,362 ไร่/ 2,169 แปลง/11,992 คน/ 12.1% มีแปลงปลูกป่าเร่งด่วน ที่เป็นการขยายพื้นที่ทำกิน ภายหลัง ปี 2554 จำนวน 1,909 ไร่/ 217 แปลง/1.2%

ตำบลแม่แดด มีเนื้อที่ 123,607 ไร่ พบว่า มีแปลงป้องกันสภาพป่าธรรมชาติ 36,809 ไร่ 2989 แปลง 978 คน/84.8% มีแปลงต้องฟื้นฟูป่าประชารัฐ 1,299 ไร่ ป่าเศรษฐกิจ 8 ไร่ ขยายที่ดินทำกินก่อน ปี 2545 2554 จำนวน 1,307 ไร่ / 165 แปลง / 992 คน/ 1.0% มีแปลงปลูกป่าเร่งด่วน ที่เป็นการขยายพื้นที่ทำกินภายหลัง ปี 2554 จำนวน 612 ไร่/ 119 แปลง/0.5% สรุปรายงานโครงการชุมชนปกากะเอยจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (สำนักงานใหญ่), 2560) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พร้อมพล สัมพันธ์โน ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาปกากะเอยกับการจัดการป่าชุมชน (พร้อมพล สัมพันธ์โน, 2555)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3) เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนไหวด้านสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพปกากะเอยภาคเหนือตอนบน พบว่า การปกป้องสิทธิทางวัฒนธรรม โดยการให้ความสำคัญกับชุมชน สามารถจัดการฐานทรัพยากรในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ไม่ว่าจะการทำแนวกันไฟ ทำฝายภูมิปัญญาปกากะเอย ฝายชะลอน้ำตามแนวพระราชดำริ การจัดระเบียบที่ดินชุมชน จึงเป็นไปตามที่ชุมชนต้องการ และขัดกับนโยบายของรัฐบาล เช่น โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตามนโยบายของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติหรือ (คทช.) เพราะการจัดที่ดินของรัฐดังกล่าว แฝงด้วยการทวงคืนผืนป่าในตัว เป็นเข้าที่ดินของตัวเอง 30 ปี เป็นการอนุญาตหรือผ่อนผันให้อยู่ในที่ดินตัวเองเป็นการชั่วคราว ซึ่งขัดกับกฎจารีต วัฒนธรรม ประเพณี ปกากะเอย ทางออกกรณีดังกล่าวพื้นที่อำเภอ กัลยาณิวัฒนา ได้ประชุมกันทำประชาคมทุกหมู่บ้านมีมติให้ชะลอ โครงการจัดที่ดินทำกินให้กับชุมชน (คทช.) โดยไม่มีกำหนดและภาครัฐได้ชะลอตามข้อเสนอของชุมชน ซึ่งหมายความว่า การต่อสู้ต่อรอง เจริญ เคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรม รัฐให้การยอมรับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นและเกิดความร่วมมือจากนายอำเภอ นายกอบต. ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ ผู้อำนวยการสำนักงานจัดการ

ทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 เชียงใหม่ นักวิชาการ Gistda จึงไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 3 และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นลินี ต้นฐานิตย์ และคณะ กรณีศึกษาเขื่อนปากมูล และเขื่อนราศีไศลวิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย (นลินี ต้นฐานิตย์และคณะ, 2545)

สรุป

สิทธิทางวัฒนธรรม (cultural rights) หมายถึง การสร้างความหมายอธิบายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเดือดร้อนของตนเอง ถึงในการต่อสู้ต่อรอง สร้างความเข้าใจต่อสาธารณะลด ความขัดแย้งเพิ่มความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรร่วมกันซึ่งเป็นทางออกที่สังคม ต้องการในปัจจุบัน ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมให้ประเพณีทางวัฒนธรรม เป็นช่องทางสร้างการ รับรู้ ดำรงคงอยู่ สานต่อและพัฒนา และสิทธิทางวัฒนธรรม หมายถึงสิทธิของคนทุกคน หรือกลุ่มที่ควรได้รับการรับรองและยืนยันว่าทุกคนหรือทุกกลุ่มชนจะได้เข้าร่วม มีส่วนร่วม ได้รับความสุขจากการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมและสามารถดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมได้อย่างมี ความสุขหรือการเรียกร้องความเป็นธรรมในการแสวงหาความมั่นคงต่อความมั่นคงของชีวิตและ ครอบครัวและเป็น “สิทธิทางวัฒนธรรม” (ชลธิรา สัตยารัตนา, 2546)

กระบวนการเคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรม ในมิติทฤษฎีการ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่บังคับจิตใจโดยธรรมชาติของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นเป็นชุมชน เป็นกลุ่ม เครือข่าย โดยมีผู้นำ 2 ส่วน คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ กับผู้นำที่มาจากทางเลือกตั้ง มีการ ควบคุมดูแลจัดระเบียบกันภายในกลุ่ม สามารถเรียกได้ว่าการบริหารจัดการโดยใช้วัฒนธรรม เป็นเครื่องมือและพัฒนาการขึ้นมาเป็นสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและมี กติกาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้ชุมชนปกากะญอในภาคเหนือตอนบน จึง เคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อการต่อรอง เจริญกับรัฐเพื่อลดประเด็นปัญหาที่มีข้อขัดแย้ง เรื่องแนวเขตการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย การหาของป่าเพื่อการดำรงชีพ (กรมป่าไม้, 2560) กล่าวว่า “มติ ครม. เป็นเพียงสิ่งสมมุติเท่านั้น” การแก้ปัญหาถ้าขาดความ ร่วมมือกับประชาชน จะใช้กฎหมาย ใช้ มติ ครม. ไม่ได้ผล ภาครัฐต้องแสวงหาความร่วมมือกัน ในรูปแบบกลไกประชารัฐ มีพหุวัฒนธรรม ราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน NGO สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการ ร่วมมือกัน สำรวจข้อมูลและจำแนกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ดินที่ทำกิน พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และเขตป่า ไม้ทุกประเภทให้ชัดเจน ตามรอยพระเบื้องยุคลบาท แนวพระราชดำริ วิชาการ และภูมิปัญญา ท้องถิ่นอย่างลงตัว และกรมป่าไม้เองไม่มีแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจนประเทศ ไทยมีพื้นที่ทั้งหมด 321 ล้านไร่ รัฐได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 1,221 ป่า มี เนื้อที่ทั้งหมด 144 ล้านไร่ และได้ประกาศซ้อนทับกันเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ เขต อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและวนอุทยานจำนวน 61.42 ล้านไร่ และยังประกาศ ซ้อนทับ เป็นเขตป่า

ต้นน้ำลำธารชั้น 1 และชั้น 2 จำนวน 84.91 ล้านไร่ การประกาศพื้นที่ป่าดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหา ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยมิได้มีการกันออกส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่อยู่ก่อน ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายบุกรุกทำลายป่าโดยปริยาย ทั้งที่เขาอยู่มาก่อนการประกาศกฎหมายป่าทุกฉบับ นักปราชญ์ ปกาเกอญอ อาวุโส นักเคลื่อนไหวสิทธิมนุษยชนในมิติทางวัฒนธรรม ให้ความเห็นว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่ใช้อัตลักษณ์ปกาเกอญอ เป็นฐานเพื่อการสร้างพื้นที่เคลื่อนไหวทางอำนาจของประชาชนและความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อการปกป้องวิถีดำรงชีพกับวิถีชีวิต วิธีการต่อสู้รูปแบบนี้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจทางนโยบายได้ง่าย แต่ปัญหาไม่ถูกการแก้ไข เพราะรัฐไม่เคยมีความจริงจังต่อปัญหาและข้อเรียกร้องของคนยากคนจนโดยเฉพาะคนอยู่ก่อนประกาศในเขตป่าทุกประเภท

สิทธิมนุษยชนในมิติทางวัฒนธรรมต่อการมีส่วนร่วมการจัดการฐานทรัพยากร เป็นปัญหาจากรัฐได้มีการทวงคืนผืนป่าภายใต้กฎหมายและคำสั่ง คสช. เพื่อให้ได้ป่าคืนทั้งประเทศ 25% ปกาเกอญอ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ มี 3 ตำบล 22 หมู่บ้าน ประชากรเพียง 10,900 คน มีพื้นที่มากถึง 402,290 ไร่ เป็นป่าสงวนแห่งทั้งผืน จึงใช้สิทธิมนุษยชนในมิติทางวัฒนธรรม ต่อสู้ ต่อรอง เจรจา ให้มีการสำรวจพื้นที่ป่า ที่อยู่อาศัย ที่ดินที่ทำกินจึงเสนอให้มีประกาศจังหวัดชัยภูมิ แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานโครงการ คณะกรรมการอำนวยการซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิเป็นประธานกรรมการอำนวยการ มีผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกรรมการและเลขาธิการอำนวยการ ระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นประธานคณะทำงาน และมีสมาชิกปกาเกอญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นกรรมการและเลขานุการ มีการสำรวจที่ดินที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ป่าโดยใช้เครื่องมือ GPS และลงในระบบข้อมูล GIS ผลที่ตามมาคือข้อมูลการถือที่ดิน จำนวนแปลง จำนวนไร่ มีพิกัดทุกแปลง สามารถป้องกันรุกป่าใหม่ การเปลี่ยนมือสู่บุคคลภายนอก และสามารถควบคุมไฟ หมอกควันไปป่าได้ ทุกคนต้องที่ดินแปลงของตนเอง ไม่ให้ไฟไหม้ หากมีไฟไหม้แปลงใด เจ้าของแปลงต้องรับผิดชอบและเกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และเป็นต้นทางในการสร้างความเป็นธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อมรา พงศาพิชญ์, 2547)

การปกป้องสิทธิทางวัฒนธรรม จึงความสำคัญยิ่งกัชุมชนท้องถิ่นปกาเกอญอมีผลต่อในการมีส่วนร่วมการจัดการฐานทรัพยากรในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ไม่ว่าจะการทำแนวกันไฟ ทำฝายกั้นปัญหาปกาเกอญอ ฝายชะลอน้ำ ตามแนวพระราชดำริ การจัดระเบียบที่ดินชุมชน จึงสอดคล้องตามที่ชุมชนต้องการ และที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เช่น โครงการจัดที่ดินที่ทำกินให้ชุมชน ตามนโยบายของคณะกรรมการนโยบายแห่งชาติหรือ (คทช.) เพราะการจัดที่ดินของรัฐดังกล่าว เป็นการทวงคืนผืนป่าในตัว เป็นเช่าที่ดินของบรรพบุรุษ

ตัวเอง 5 - 30 ปี เป็นการอนุญาตหรือผ่อนผันให้อยู่ในที่ดินตัวเองเป็นการชั่วคราว ซึ่งขัดกับกฎจารีต วัฒนธรรม ประเพณี ปกาเกอญอ ทางออกกรณีดังกล่าวพื้นที่อำเภอถ้ำกลายพัฒนาได้ประชุมกันทำประชาคมทุกหมู่บ้านมีมติให้ชะลอ คทช.โดยไม่มีกำหนดและภาครัฐได้ชะลอตามข้อเสนอของชุมชน ซึ่งหมายความว่า การต่อสู้ ต่อรอง เจริญ เคลื่อนไหวสิทธิทางวัฒนธรรม รัฐให้การยอมรับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจรัฐในมิติต่างๆที่ซ้อนทับกันไม่ว่าจะเป็นการเมือง การเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นพื้นที่การต่อสู้ที่ตรงนามเป็นที่ยอมรับของสากลเพราะมีกระบวนการปฎิบัติประยอมสูง (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2558)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรสำรวจการถือครองที่ดินที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย พื้นที่จิตวิญญาณ กันแผนที่ชุมชนให้ออกจาป่าทุกประเภท โดยใช้แผนที่ภาพทางอากาศ 1:4000 ประกอบข้อมูลทุกมิติและเน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทุกขั้นตอนให้มีความเข้าใจและร่วมมือกันจริง ๆ และรับรองสิทธิรูปแบบโฉนดที่ดินชุมชนตามศาสตร์พระราชและภูมิปัญญาท้องถิ่น จากฐานล่างสู่บนโยบายให้เป็นที่ยอมรับโดยใช้แผนที่ภาพทางอากาศ 1:4000 ประกอบข้อมูลทุกมิติ

2. ต้องให้คุณและให้โทษแก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ทุกลำดับชั้นอย่างตรงไปตรงมา

3. ต้องแก้ไขกฎหมายที่เป็นปัญหา ล้าสมัย เช่น พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พรบ.อุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช พ.ศ. 2504 และ พรบ. ป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2484 ให้เป็นจริงและนำไปปฏิบัติได้จริง

เอกสารอ้างอิง

ข่าวอสังหาริมทรัพย์. (2558). 10 ตระกูล-องค์กรถือครองที่ดินรายใหญ่ของประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 19 เมษายน 2560 จาก <https://news.mthai.com/general-news/429869.html>

คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ภาคเหนือ (กป.อพช.เหนือ). (2552). ขบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน การนำที่สาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันไปออกเอกสารสิทธิ. เรียกใช้เมื่อ 16 เมษายน 2560 จาก <https://ncodcm.wordpress.com>

คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). วาระปฏิรูปที่ 11: ปฏิรูปที่ดินและการจัดการที่ดิน. กรุงเทพมหานคร: สภาปฏิรูปแห่งชาติ.

- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2546). *สิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน: การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2558). *วัฒนธรรมคืออำนาจ : ปฏิบัติการแห่งอำนาจ ตัวตน และชนชั้นใหม่ ในพื้นที่วัฒนธรรม*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นลินี ตันธวนิตย์และคณะ. (2545). *ประสบการณ์ต่อสู้ของชาวลุ่มน้ำมูล กรณีศึกษาเขื่อนปากมูลและเขื่อนราษีไศล. วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*, 4(1), 182-240 .
- พร้อมพล สัมพันธ์โน. (2555). *ภูมิปัญญาปกากะญอกับการจัดการป่าชุมชน, สมาคมปกากะญอเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม(ป.พล)*. เชียงใหม่: บริษัท สันติภาพแพ็คพรีนซ์ จำกัด.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ. (2558). *การจัดการป่าโดยองค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำโดยองค์กรชุมชน*. ใน *(อัตสำเนา)*.
- ศยามล ไกยูรวงศ์และคณะ. (2545). *ขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสวิน (ซิลค์เวอร์บูกส์).
- ศูนย์พัฒนาสงเคราะห์และชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่. (2545). *ทำเนียบชาวเขา*. กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย.
- ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน. (2549). *ขบวนการประชาชนเป็นศูนย์กลางในการแก้ไข ปัญหาความยากจนด้านที่ดิน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (สำนักงานใหญ่). (2560). *การเข้าร่วมประชุม ชุมชนปกากะญอจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้*. เรียกใช้เมื่อ 16 เมษายน 2560 จาก <https://gfms.gistda.or.th/node/48>
- อธิบดี กรมป่าไม้. (19 เมษายน 2560). *การเมืองของสิทธิทางวัฒนธรรมในการปกป้องวิถีดำรงชีพปกากะญอภาคเหนือตอนบน*. (พร้อมพล สัมพันธ์โน, ผู้สัมภาษณ์)
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.